

Prijedlog smjernica za izjednačavanje mogućnosti studiranja osoba s disleksijom

1. UVOD

1.1. ODREĐENJE DISLEKSIJE

Podaci European Dyslexia Association (EDA) navode da preko 30 milijuna osoba u Europi ima disleksiju bez obzira na jezik i sustav pisanja (Smythe, Everatt i Salter, 2004).

Premda je broj osoba s disleksijom različit u različitim zemljama (a što je uvjetovano i jezikom, pismom, podukom, prepoznavanjem disleksije, mogućnostima procjene, osjetljivošću materijala za procjenu, stavovima prema disleksiji i cijelom nizu drugih čimbenika), navodi se da je disleksija prisutna u **10% školske populacije**.

Čak 30% studenata u naprednim sustavima studiranja ima disleksiju premda ona nije dijagnosticirana kroz školski period.

Disleksija je zapravo „taha i nevidljiva“ teškoća (za razliku od npr. sljepoće, tjelesne invalidnosti...), no zbog ovoga obilježja posljedice mogu biti znatno teže.

Hrvatska nema epidemioloških podataka: prema nekim istraživanjima (Pašiček i Lenček, 1993) 10% djece ima teškoće čitanja i pisanja u osnovnoj školi. Do 2010. nije bilo podataka o broju studenata s disleksijom u Hrvatskoj. Nije bilo ni „registriranih“ studenata s disleksijom niti na jednom od hrvatskih sveučilišta.

Kroz **ISHEDS Tempus** projekt koji je usmjeren na pružanje podrške studentima s disleksijom (započeo 2009.), u kojega je uključena i Hrvatska, anketirano je 1400 studenata na Sveučilištu u Zagrebu. Izdvojeno je 129 studenata sa sumnjom na disleksiju. Tijekom 2010. provodi se procjena, a 20-ero procijenjenih studenata uključeno je u program podrške.

Danas u svijetu **ne postoji jedinstvena općeprihvaćena definicija disleksije**. Ipak, u određenju disleksije postoji nekoliko temeljnih činjenica koje se preklapaju u mnogim definicijama, a neke se navode i u jednoj od najčešće spominjanih definicija, definiciji British Dyslexia Association (**BDA**, 1996):

- disleksija je jedna od nekoliko specifičnih teškoća učenja,
- najčešće je prepoznatljiva po teškoćama u stjecanju točnog i tečnog čitanja i pisanja,
- nije povezana niti uzrokovana oštećenjima u senzoričkom i/ili motoričkom području kao što su npr. oštećenja sluha, vida ili neka druga oštećenja,
- nije rezultat neodgovarajuće poduke kao niti nedostatne poduke čitanja,
- podrazumijeva prosječne (ili čak natprosječne) rezultate intelektualnoga funkcioniranja,
- konstitucionalnoga je porijekla,
- jezično je utemeljena.

Definicija European Dyslexia Association (**EDA**, 2007) navodi da je disleksija **različitost** u stjecanju i korištenju vještina čitanja, *spellinga* i pisanja.

Ističući različitost, EDA naglašava kako se radi o načinu funkcioniranja koji je drugačiji kod osoba s disleksijom nego kod ostalih. Osobe s disleksijom su, dakle, drugačije i različite na svoj poseban način.

Ova definicija, premda široko prihvaćena, nije odgovarajuća s perspektive onih koji osiguravaju dodatna sredstva za podršku: naime, svi smo različiti, a samo oni koji prihvaćaju da imaju teškoću mogu dobiti dodatnu podršku, odnosno sredstva. Stoga pojam različitosti u definiciji možda osigurava dobro određenje disleksije, ali nije dostatan za osiguravanje sredstava za podršku.

Hrvatska nema prihvaćenu definiciju disleksije, a sustavi unutar kojih se spominje disleksija – odgojno-obrazovni sustav i sustav zdravstva i socijalne skrbi, oslanjaju se na već spomenutu definiciju BDA i definiciju koju daje DSM (IV) – Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje Američke psihijatrijske udruge (1996).

Kako nema prihvaćene definicije, tako ostaje nejasno i koja je prava moguće ostvariti – od prava na procjenu do onih vezanih uz tretman i ostvarivanje odgovarajućih oblika odgoja i obrazovanja te podrške.

Definicije uglavnom ne navode **pokazatelje** disleksije jer se oni mijenjaju s dobi (vidljivi su već u predškolskoj dobi, najprepoznatljiviji tijekom školovanja, a obično manje vidljivi u odrasloj dobi), jer se razlikuju u različitim jezicima, ovise o jačini disleksije, a izraženost nekih pokazatelja ovisi i o sustavima podrške.

U predškolskoj dobi najčešće se spominje da su djeca s disleksijom nezainteresirana za čitanje priča, teže uče pjesmice u rimi, nerijetko kasnije progovore, rječnik im je oskudniji, teško upamte slova svoga imena, nisu u mogućnosti izdvojiti prvi glas niti mogu izdvojiti ostale glasove u jednostavnim riječima.

Pokazatelji koji se smatraju „tipičnima“ za disleksiju uglavnom se odnose na školsku dob. Djeca u ovoj dobi:

- teško usvajaju veze slova i glasa u početnome čitanju,
- dugotrajno slovkaju ili sriču bez da spajaju ili otežano spajaju glasove ili slova u riječ,
- ispuštaju i/ili dodaju glasove, slogove i cijele riječi pa i rečenice u čitanju i pisanju,
- zamjenjuju glasove/slova - posebno u kategoriji glasova sličnih po zvučnome i/ili vizualnome ostvarenju: *b/d/p, m/n/u, s/z; a za hrvatski i s/š, z/ž, c/č/ć,*
- čitaju *napamet* – prema prvome glasu ili slogu,
- ne razumiju pročitano ili samo djelomično razumiju,

- imaju problema u oblikovanju pisanoga teksta: kompozicijski i sadržajno, ali i teškoće s rukopisom i smještanjem teksta na papir.

Uz ove znakove se kod disleksije mogu javiti i teškoće u radnome pamćenju, fonološkoj obradi, brzome imenovanju, brznoj obradi i automatizaciji vještina vezanih s jezikom (posebno sa čitanjem i pisanjem).

Uobičajene metode poduke ne daju dobre rezultate kod osoba s disleksijom.

Neki od ovih znakova ostaju trajno prisutni i tijekom odrasle dobi (npr. zamjene *b/d/p* ili *m/n* pri čitanju malih tiskanih slova).

Obilježja disleksije u odrasloj dobi nisu više temeljno vezana uz sam proces čitanja i pisanja već su najviše vidljiva u problemima s organizacijskim vještinama i vještinama učenja te cijelom nizu značajki koje donose novi oblici života i rada.

1.2. OBILJEŽJA DISLEKSIJE KOD STUDENATA

Najučestalija obilježja koja su prisutna u odrasloj dobi, posebno kod studenata:

- i dalje postojanje teškoća u čitanju (prisutne zamjene, ispuštanja i dodavanja glasova, slogova, riječi i/ili izrazita sporost),
- nelagoda pri čitanju naglas,
- duže vrijeme za čitanje stranice knjige u odnosu na ostale,
- gubljenje retka za vrijeme čitanja i/ili ponovno čitanje istog retka,
- teškoće u razumijevanju onoga što je pročitano, posebno složenijih tekstova,
- ponovno čitanje kako bi se razumjelo,
- teškoće u čitanju i razumijevanju različitih rasporeda,
- problemi pri zapisivanju bilješki,
- nedostatak vremena prilikom pisanja ispita, eseja i slično,

- izostavljanje slova, dijelova riječi ili cijelih riječi prilikom pisanja,
- napisane rečenice su neorganizirane, negramatične (ne slažu se),
- teškoće izražavanja ideja prilikom pisanja,
- teško čitljiv rukopis,
- puno pravopisnih grešaka pri pisanju,
- problemi u pronalaženju/ispravljanju vlastitih grešaka u pisanju,
- odlaganje početka pisanja eseja, seminara i slično „do zadnje minute“ (premda je to obilježje i mnogih drugih studenata),
- teškoće s planiranjem i strukturiranjem pisanog rada,
- neuspjeh u polaganju (posebno) pismenih ispita,
- otežano ispunjavanje pisanih materijala kao npr. različitih obrazaca,
- nesigurnost u određivanju lijevo-desno,
- nesnalaženje na geografskoj karti/mapi i otežano pronalaženje puta u nepoznatom mjestu,
- zbunjenost pri izlaganju pred drugima,
- teškoće primanja telefonskih poruka i njihova zapisivanja,
- problemi u ispunjavanju zadataka u zadanim rokovima,
- otežano planiranje za rješavanje zadataka unutar zadanoga vremena,
- nespremnost na brzo/neposredno reagiranje i davanje odgovora.

Osim tzv. slabih strana, osobe s disleksijom imaju i **jake strane** koje nerijetko ostaju neprepoznate:

- jaki predodžbeni kapacitet,
- originalnost i kreativnost,
- dobar vizualni kapacitet (mogućnost da prepoznaju i upamte slike, dijagrame, prikaze...),
- dobar kapacitet globalnoga razumijevanja i zahvaćanja (prepoznavanje cjelina, shvaćanje suštine i izdvajanje bitnoga kod velike količine informacija)
- intuitivni način donošenja odluka,
- „umjetnički“ način mišljenja.

1.3. PREPOZNAVANJE DISLEKSIIJE KOD DRASLIH/STUDENATA

Za prepoznavanje disleksije u odrasloj dobi koriste se brojni upitnici koji sadrže pitanja vezana uz tzv. povijesni pregled (*anamnezu*), a koja se odnose na znakove tijekom školovanja (npr. teškoće u učenju abecede, čitanja i pisanja, prepisivanju s ploče, rješavanju testova s vremenskim ograničenjem, itd.) i pitanja vezana uz sadašnje stanje. Neki su upitnici dostupni i na internetskim stranicama, no uglavnom su na engleskom jeziku.

Na hrvatskom jeziku postoje zadaci za prepoznavanje disleksije, tj. prepoznavanje profila koji upućuje na mogućnost da osoba ima disleksiju, dostupni na web stranici oblikovanoj unutar ISHEDS Tempus projekta (www.isheds.eu; odabir hrvatski jezik).

Kako prikazi slučajeva i opisi obilježja disleksije u odrasloj/studentskoj dobi navode probleme u čitanju, pisanju, organizaciji i matematici, neke od sljedećih značajki i njihove kombinacije mogu pomoći pri prepoznavanju disleksije:

Čitanje

Problemi tečnog i točnog čitanja. Tekst čitaju nekoliko puta kako bi ga razumjeli. Čitanje na glas vrlo je teško. Ponekad su prisutni problemi s pravilnim izgovaranjem riječi, čitanjem simbola, brzim čitanjem, čitanjem rasporeda, razumijevanjem postavljenog zadatka, itd. U čitanju s ploče ili prezentacije nerijetko gube redak, sporije čitaju od ostalih pa na pitanje s kraja teksta uopće ne mogu odgovoriti jer još nisu pročitali sadržaj. Nekim osobama s disleksijom može biti vrlo naporno čitati s bijeloga papira jer im je zbog odbljeska bjeline vrlo teško percipirati slova. Naročito ih umara čitanje s bijele i sjajne podloge.

Pisanje

Studentima s disleksijom je teško prenijeti na papir ono što mogu govorno iskazati. Ovo je naročito izraženo kada rade *pod pritiskom*. Na primjer, studenti s disleksijom često neće pokazati svoje stvarno znanje na pismenim ispitima, premda su možda pokazali zavidnu razinu znanja u ranijim zadacima (na vježbama, seminarima, tijekom rada kroz godinu). Pisanje eseja je vjerojatno najveći izazov iako se odgovarajućom podukom mogu razviti strategije za prevladavanje ovog problema. Zabrinuti zbog toga kako će oblikovati i hoće li točno napisati riječi, studenti s disleksijom gube mnogo vremena na provjeru napisanoga i stoga je količina napisanog znatno manja, ponekad je napisano mnogo uz puno grešaka, a ponekad je napisano nerazumljivo ili nečitljivo. Točno pisanje, primjena pravopisnih pravila, gramatički ispravnih oblika, uporaba interpunkcijskih znakova i zadržavanje sročnosti teksta može biti vrlo teško za studente s disleksijom. Ako studenti prepisuju s ploče ili prezentacije, nerijetko postaje vidljivo da je taj zadatak vrlo težak baš kao i bilježenje onoga što se govori na predavanjima. Suprotno tome, ovi studenti mogu biti vrlo aktivni i izrazito dobri npr. u raspravama i grupnim aktivnostima. Ispunjavanje obrazaca, dopunjavanje i ispunjavanje unutar dijelova teksta ili tablica te različitih zapisa, upisivanje podataka s nejasno vidljivim retkom – sve to mogu biti nerješivi problemi za studente s disleksijom.

Primjer:

Ocjena predmeta

Ocjena načina predavljanja

Neki studenti s disleksijom naročito će teško prepisivati brojevne zadatke.

Organizacija

Izvršavanje složenih zadataka ili istovremeno izvršavanje više jednostavnih zadataka može biti teško za studente s disleksijom (npr. neki laboratorijski zadaci s više segmenata u kojima je vrlo važan poredak sastojaka i aktivnosti).

Poštivanje rokova, pamćenje datuma, većega broja obveza (npr. datuma predaje seminarskih radova, rezultata vježbi, dan kolokvija, prijave ispita....) i raspoređivanja aktivnosti ponekad je izrazito težak zadatak. Studenti s disleksijom zbog teškoća u vremenskom raspoređivanju nerijetko kasne na predavanja ili vježbe jer su pogrešno zapamtili vrijeme, datum, broj učionice, broj tramvaja ili autobusa kojim stižu na mjesto, kat na kojem se nešto nalazi i slično. Nekad ne prijavljuju ispit na vrijeme, ponekad ne prepoznaju koliko im je vremena potrebno za rješavanje nekoga problema ili zadatka, koliko im je potrebno za pripremanje ispita. Na pismenim ispitima često ne primjenjuju dobre strategije vremenske raspodjele kako bi stigli napisati sve zadatke. Na usmenim ispitima ponekad im je potrebno duže vrijeme da bi „obradili“ i „preradili“ – razumjeli ono što se od njih traži kao odgovor.

Matematika

Istraživanja pokazuju da osobe sa disleksijom mogu imati teškoća u izvršavanju jednostavnih matematičkih operacija iako mogu shvatiti složene koncepte. Ponekad osobe s disleksijom imaju probleme prenošenja i prepisivanja zadanih brojeva u matematičke operacije i načine rješavanja. Npr. u zadatku je zadan broj 1069, a osobe s disleksijom prepisuju 1096 ili 1609.

Nije rijetkost da izostavljaju ili zamjenjuju mjesta važnih znakova poput točaka i zareza ($2.345 = 23.45$), zagrada, minusa ispred broja već u zapisivanju ili prepisivanju zadatka.

Povjerenje i samopoštovanje

Mnogi su studenti imali loša iskustva tijekom školovanja i može im biti teško priznati da imaju teškoće i/ili nerado traže pomoć. Ponekad gube povjerenje sami u sebe i imaju loše samopoštovanje. Skloniji su jačem doživljaju neuspjeha i stresu nego studenti koji nemaju disleksiju. Problemi samopoštovanja zahtijevaju odgovarajući pristup, podršku i pomoć.

Bilo koja kombinacija navedenih znakova može biti osnova za provođenje procjene (*dijagnostike*). Procjenu vrši **logoped**. Unazad proteklih trideset godina razvijeni su mnogi testovi i zadaci kako bi se prepoznala djeca i odrasli sa disleksijom.

Testovi i zadaci za procjenu kod studenata uglavnom mjere kako se snalaze na zadacima koji uključuju jezik, čitanje, pisanje, ali ispitivanje može obuhvatiti i druga područja - npr. vizualnu percepciju, prostornu orijentaciju i sl.

U **Hrvatskoj** se procjena disleksije kod odraslih/studenata temelji na iskustvima stranih zemalja, iskustvima kliničkoga rada s populacijom s disleksijom i poznavanjem obilježja disleksije u hrvatskome jeziku. Temeljem toga napravljeni su zadaci za procjenu za hrvatski jezik (Lenček, 2010; materijali kliničkoga rada i materijali ISHEDS Tempus projekta).

Procjena se može obaviti u Centru za rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta ili na drugim mjestima na kojima postoje logopedi koji rade procjenu disleksije kod odraslih/studenata.

1.4. ZAKONSKA REGULATIVA

U većini europskih zemalja disleksija se promatra kao specifična teškoća učenja, a s obzirom na sustave za ostvarivanje prava i kao invalidnost. Premda se mnogi stručnjaci ne mogu složiti da se disleksija uključuje u kategoriju invalidnosti, to je jedini način osiguravanja podrške – ljudske i tehnološke. Filozofija, koja je u većini zakonodavnih određenja podloga za osiguravanje podrške, je inkluzivni pristup. Tako je npr. u Velikoj Britaniji dokument koji i osobama s disleksijom osigurava podršku Disability Discrimination Act (**DDA**, 1995), a u SAD je to poznati Americans with Disabilities Act (**ADA**, 1990) odnosno Individuals with Disabilities Education Act (**IDEA**, 2004).

Ove zakonodavne podloge uključuju procjenu disleksije (postavljanje *dijagnoze* disleksije) i pravo na podršku i odgovarajuće odgojno-obrazovne oblike rada.

Prilagodbe se odnose na uklanjanje barijera u društvu, osiguravanje podrške stručnim radom i kroz pomoćne tehnologije te druge mehanizme. Smatraju se temeljnim pravom i zakonom su osigurane.

Zakonodavna regulativa u **Hrvatskoj** govori o disleksiji unutar termina *posebne potrebe, razvojne teškoće*, a u nekim aktima unutar termina *specifične teškoće učenja*. Pri tome se disleksija ne razlikuje od niza drugih teškoća (npr. gluhoće, tjelesne invalidnosti). Akti u kojima se spominje vezani su uz odgoj i obrazovanje.

U predškolskome sustavu disleksija odnosno rizik za disleksiju se ne spominje.

U školskome sustavu kao dio Zakona o osnovnom školstvu (NN/Narodne novine 69/03) termin disleksija se spominje u sastavu *Orijentacijske lista vrsta i stupnjeva teškoća u razvoju* unutar *Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (NN/ Narodne novine 23; 1991; članak 4).

Zakon o srednjem školstvu (NN/ Narodne novine 69/03) koristi samo termin *razvojne teškoće* unutar *Pravilnika o srednješkolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju*; (NN/ Narodne novine 86/92).

U visokome obrazovanju Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN/ Narodne novine, 123/03, 105/04, 174/04, 2/07) nema termina disleksija, a termin se ne spominje niti u pravnim aktima sveučilišta (7 sveučilišta).

Iz zakona je vidljivo da studenti s teškoćama/invaliditetom imaju prava kao i ostali studenti. Uz to Sveučilišta u Zagrebu, Osijeku i Zadru imaju akte koji se odnose na studente s invaliditetom, a Sveučilišta u Zagrebu, Rijeci i Osijeku imaju Ured za studente s invaliditetom.

Sveučilište u Zagrebu prema odluci Povjerenstva za studente s invaliditetom od 2008. primjenjuje *Naputak za individualizirano prilagođeno polaganje razredbenih ispita za kandidate s invaliditetom*, čime se kandidatima s disleksijom i drugim specifičnim teškoćama učenja omogućava duže vrijeme pisanja prijemnoga ispita, posebnu prostoriju, kraće stanke ako je potrebno...

Budući da je izjednačavanje uvjeta školovanja za sve studente u visokoškolskome sustavu, cilj kojemu teži i Sveučilište u Zagrebu, te ono nastoji ostvariti kvalitetne uvjete studiranja za sve studente, predlažu se prilagodbe za studente s disleksijom:

2. PRILAGODBE ZA STUDENTE S DISLEKSIJOM

Studenti koji imaju nalaz logopeda kao dokaz da imaju disleksiju - specifične teškoće učenja, imaju pravo na odgovarajuću podršku baš kao i studenti s invaliditetom, uz poštivanje akademskih standarda.

Sveučilište će podržati studente s disleksijom i to tako da se:

- a) ne diskriminiraju studenti s disleksijom;
- b) omoguće prihvatljive prilagodbe kako bi im se olakšalo učenje (ali ne na štetu akademskih standarda);
- c) obveže Ured za studente s invaliditetom da putem koordinатора za studente s invaliditetom omogući provedbu prilagodbi za studente s disleksijom.

2. 1. OSTVARIVANJE PRAVA STUDENATA S DISLEKSIJOM NA JEDNAKE MOGUĆNOSTI ŠKOLOVANJA

Kako bi se ostvarila prava studenata s disleksijom na odgovarajuće oblike visokoškolskoga obrazovanja potrebno je djelovanje na nekoliko razina:

A. OSIGURAVANJE MOGUĆNOSTI „REGISTRIRANJA“/ PRIJAVLJIVANJA

- Prilikom upisa na fakultet studenti putem sveučilišnoga prijavnoga lista - obrazaca trebaju imati mogućnost da se izjasne o već prepoznatoj ili procijenjenoj disleksiji ili sumnji na disleksiju.
- Studenti koji se nisu na početku studiranja izjasnili o disleksiji, mogu to učiniti na početku svake akademske godine i to putem prijavnih/upisnih listova u kojima treba postojati mogućnost za iskazivanje sumnje na disleksiju kao i mogućnost da se registrira već procijenjena disleksija, premda pri upisu taj podatak nije bio iskazan.
- Svaki student koji nema dokaze o procjeni (logopedski nalaz i mišljenje) iz razdoblja prije početka studiranja, treba biti logopedski procijenjen unutar sustava kojega definira Sveučilište (preporuča se u sklopu Centra za rehabilitaciju ERF-a ili u sklopu Savjetovališta za studente) kako bi ostvario prava vezana uz studente s disleksijom.
- Sastavnice Sveučilišta u suradnji s Uredom za studente s invaliditetom su dužne organizirati podršku i prilagodbu za studente s disleksijom te brinuti o provedbi prilagodbi.
- Sastavnice Sveučilišta u suradnji s Uredom za studente s invaliditetom bi putem koordinatora za studente s invaliditetom osigurale provođenje podrške za studente s disleksijom, posebno brinući o mogućnostima praćenja njihova rada i ispitivanja na odgovarajući način.

B. PRILAGODBE U NASTAVI

- Studentima s disleksijom je dozvoljeno audio-snimanje predavanja bez dodatnih/posebnih odobrenja. Snimke mogu koristiti isključivo za vlastite potrebe. Studenti bi unaprijed trebali obavijestiti nastavnika o korištenju opreme za snimanje.

- Dozvoljeno im je da za bilježenje na predavanjima koriste računala.
- Nastavnik treba omogućiti da materijal koji će predavati bude dostupan studentima s disleksijom prije samoga predavanja (npr. putem Interneta, e-mailom ili davanjem pisanih oblika).
- Pregled onoga što će se predavati kao i pregled sadržaja svake cjeline, olakšava praćenje nastave za sve studente, a posebno za studente s disleksijom.
- Prezentacije ne smiju sadržavati previše teksta. Korisno je upotrijebiti pozadine i boju teksta koja čini prezentaciju lako čitljivom i stvara jasan kontrast (npr. krem pozadina i tamno plava slova).
- Koristiti dijagrame i mentalne mape uz tekst kada god je to moguće.
- Razmak između redova trebao bi biti 1,5 ili dvostruki, a cjeline razlomljene na manje podnaslove.
- Koristiti "jednostavna" slova kao što su "Arial" ili "Comic Sans".
- Posebno paziti na vrstu slova koja nije odgovarajuća za neke ispise i simbole (npr. unutar kemije, matematike i nekih drugih područja – sličnosti broja 1, i , I, l) u kojima je moguće koristiti druge vrste slova (npr. Book Antiqua) ili podebljanom izvedbom nekih simbola odijeliti ih i tako izbjeci miješanje i zamjene simbola.
- Tekst poravnati samo s lijeve strane jer omogućava lakše snalaženje i praćenje reda.
- Posebno ispisati nove stručne termine (npr. na ploči ili u posebnom dodatku uz prezentacije ili predavanja, na materijalima za umnažanje/"handoutsima").
- Kad god je moguće, koristiti krem papir za materijal za umnažanje /«handoutse».
- Kod materijala za vježbu ili rješavanja zadataka - jasno odijeliti upute i poredati ih redom kojim se očekuje da student izvodi taj zadatak ili vježbu, a sa svrhom lakšega praćenja.
- Kod studenata s teškim oblikom disleksije pomažu materijali pisani velikim tiskanim slovima.

- Omogućiti produženje rokova za predaju radova – do 25% u odnosu na druge studente.

C. ISPITI

- Svaki pisani rad treba biti ocijenjen u skladu sa specifičnim obilježjima i potrebama studenata s disleksijom.
- Nastavnici bi trebali ocjenjivati ispite i radove tako da:
 - se usredotoče na točnosti i jasnoću argumenta, a ne na način izražavanja,
 - zanemare pravopisne i gramatičke greške, način izražavanja pri čemu komunikacija mora biti djelotvorna,
 - procijene stvarno znanje studenata s disleksijom, a ocjena treba odražavati poznavanje suštine teme koja je predmet rada.
 - omogućće studentu da se izražava načinom koji mu je najpovoljniji (npr. pisanje velikim tiskanim slovima ili pisanje na računalu).
- Studentima s disleksijom treba omogućiti **barem** 30% dodatnog vremena na ispitima i testovima (uključujući i praktične vježbe).
- Treba izbjegavati kratka i brza pismena ispitivanja i takav način procjene.
- Kada god je moguće, koristiti usmeno umjesto pismenog ispitivanja.
- Izbjegavati metode ispitivanja višestrukim izborom koji se odnosi na sličan sadržaj (npr. odaberite riječ koja opisuje danu situaciju – previđanje – predviđanje...).
- U pismenim ispitima izbjegavati prepisivanje zadataka i upisivanja odgovora na posebne liste papira, odnosno na posebne obrasce, naročito obrasce s izborima tipa
 1. A B C D
 2. A B C D...
- Kod ispita koji sadrže esej kao način provjere, razmotriti mogućnosti za druge vrste i načine polaganja ispita.

- Kod posebno teških slučajeva, razmotriti mogućnosti ocjenjivanja koji se ne temelje na ispitnom obliku (prezentacije, vježbe...).
- Kod predmeta u kojima je pravopis od ključne važnosti, npr. prilikom učenja stranog jezika, neophodno je značajnije produžiti vrijeme (barem 50%) kako bi se omogućila provjera i eventualni ispravak napisanoga i pravopisnih grešaka. Naknadne korekcije potrebno je uvažiti.

D. PODRŠKA

Podrška za studente s disleksijom se odnosi na podršku u ljudstvu i podršku kroz korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije.

a) OSOBE ZA PODRŠKU

Sveučilište treba osigurati uvjete za pružanje podrške studentima s disleksijom uz pomoć aktivnosti koje se provode u okviru Ureda za studente s invaliditetom, Savjetovališta za studente te aktivnosti koordinatora za studente s invaliditetom na svakome fakultetu. Ove aktivnosti trebaju se temeljiti na logopedskoj procjeni kao i procjeni aktivnosti i potreba studenta. Rad može uključivati podršku u području:

- vještina i strategija čitanja
- bilježenja
- tehnika učenja i ponavljanja
- tehnika ispitivanja
- organizacije vremena
- planiranja eseja
- pisanja eseja - strukture i organizacije
- usmene prezentacije: individualne i / ili grupne
- korištenja računala za obradu teksta
- vještina pronalaženja informacija i korištenja navoda.

Posebno je potrebno respektirati potrebu za psihološkom pomoći.

b) PODRŠKA KROZ KORIŠTENJE INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE

- osigurati studentima s disleksijom dostupnost informacijske i komunikacijske tehnologije (računala, računalni programi)
- dozvola korištenja prijenosnih računala tijekom nastave i, prema odluci nastavnika, i tijekom ispita.

2.2. POSTUPCI

- Podatak da student ima disleksiju, a koja se utvrdi tijekom procjene na za to predviđenim mjestima, je strogo povjerljiv.
- Student koji se „registrira“ ima mogućnost ostvarivanja prava studenata s disleksijom unutar svojega fakulteta.
- O ostvarivanju prava studenata brine Ured za studente s invaliditetom te koordinatori za studente s invaliditetom na svakome fakultetu.
- Osobe zadužene za procjenu dužne su dati nalaz i mišljenje za pojedinoga studenta.
- Student je dužan ispuniti obrasce koji omogućuju „registraciju“ te se s nalazom/ procjenom javiti koordinatoru za studente s invaliditetom ukoliko želi prilagodbe i podršku.
- Svaki student s disleksijom treba imati mogućnost ostvarivanja prilagodbi tijekom studija, a prema logopedskim preporukama i preporukama smjernica.
- Na studentu je odgovornost da prije ocjenjivanja bilo kakvog rada obavijesti o svojim potrebama koordinatora.
- Ukoliko student izabere da ne radi po programu studenata s disleksijom, ne može koristiti ova prava.